

Motion till riksdagen 2020/21:3755

av **Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M, C, KD)**

med anledning av prop. 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vårdnadsöverflyttning ska prövas efter två år och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppföljning och utvärdering av socialnämndens skyldighet att överväga vårdens inriktning och utformning och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Alla barn har rätt till en trygg uppväxt. För de allra flesta barn i vårt land utgör föräldrarna och familjen tryggheten i tillvaron. Men när omsorgen sviktar och familjens nätverk inte räcker till har kommunernas socialtjänst det yttersta ansvaret för att se till att barn och unga som far illa ändå får en trygg uppväxt. Socialtjänsten är en central del av det allra yttersta skyddsnätet. Socialtjänstens allra viktigaste uppdrag handlar om att skydda, stödja och hjälpa de socialt mest utsatta barnen. Deras trygghet ska alltid vara allra högsta prioritet. För att kunna åstadkomma detta krävs kompetent personal inom socialtjänsten som arbetar aktivt med förebyggande insatser för att stödja föräldrar i de fall omsorgsförmågan brister och vid behov vidtar ingripande insatser för att stödja de barn och unga som behöver samhällets stöd. Gemensamt för insatserna är att barnets bästa alltid ska väga tyngst.

Den 12 juli 2012 gav den borgerliga regeringen en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Syftet med utredningen var bl.a. att stärka barnrättsperspektivet och

rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU samt att bidra till högre kvalitet inom den sociala barn- och ungdomsvården, med särskilt fokus på tvångsvård.

Den 19 juni 2013 beslutade den borgerliga regeringen att komplettera utredningens uppdrag med att också omfatta en översyn av olika placeringsalternativ för barns och ungas boende, vård och fostran enligt socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt lämna förslag till fler alternativ än vad som finns i dag. Tilläggsuppdraget redovisades i februari 2014 genom delbetänkandet Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga (SOU 2014:3). Den 12 juni 2014 kompletterade den borgerliga regeringen uppdraget med att ge i uppdrag att genomföra en översyn av hur långsiktighet och stabilitet i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade (dir. 2014:87).

Den 26 juni 2015 överlämnade Utredningen om tvångsvård för barn och unga sitt slutbetänkande Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71). Dessvärre har S/MP-regeringen underlåtit att genomföra utredningens konkreta lagförslag som om de genomförts skulle ha stärkt utsatta barns trygghet. Det har snart gått fem och ett halvt år sedan utredningen presenterades, och regeringens passivitet har tyvärr medfört att många barn, helt i onödan, har fortsatt att drabbas av motstridiga och kortsiktiga beslut rörande placeringar i olika familjehem.

Det är beklämmande hur saktfärdigt regeringen har hanterat en lagstiftningsprocess som är helt nödvändig för att öka tryggheten för barn i behov av samhällets stöd. S/MP-regeringen borde ha lagt fram lagförslag i riksdagen för att stärka barns rätt för länge sedan. Men när det inte skedde agerade Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna under våren 2020 tillsammans med andra partier i riksdagen för att tillvarata förslagen från den ovannämnda utredningen i syfte att skyndsamt säkerställa att barn inte ska kunna flyttas från väl fungerande familjehem i de fall det strider mot barnets bästa. Detta arbete är för närvarande under beredning i socialutskottet.

Även om vi undertecknande partier anser att regeringens aktuella proposition (2020/21:35) presenterar för få förslag, är den trots allt ett litet steg i rätt riktning. Huvudförslaget är att genomföra ändringar i socialtjänstlagen (2011:453) och i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, som innebär att socialnämnden har en skyldighet att årligen överväga frågan om vårdnadsöverflyttning efter det att barnet varit placerad i samma familjehem under tre års tid.

Därtill föreslås i propositionen att det ska införas särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden i mål och ärenden enligt LVU. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas som offentligt biträde. Detta är ett förslag som vi tillstyrker. Det är emellertid viktigt att riksdagen väger in remissinstansernas svar, där majoriteten i denna del tillstyrker förslaget, samtidigt som exempelvis Förvaltningsrätten i Stockholm påpekar att det inte framgår hur de personliga egenskaperna hos det offentliga biträdet ska manifesteras och inte heller hur domstolen ska kunna få kännedom om vilka offentliga biträden som är särskilt lämpliga.¹ Lagändringarna i propositionen föreslås träda i kraft den 1 mars 2021.²

¹ Se t.ex. remissvaren från Förvaltningsrätten i Stockholm, Domstolsverket samt Förvaltningsrätten i Malmö, som avstyrker förslaget.

² Prop. 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden.

Vår huvudsakliga kritik rör inte utformningen av de få förslag som regeringen nu trots allt lägger fram till riksdagen utan rör det som regeringen inte gör och inte har gjort. Färdiga utredningsförslag har legat i Socialdepartementets byrålådor i drygt fem år. Denna proposition är i allra högsta grad ofärdig. Det är därför anmärkningsvärt och oroande att regeringen avstår från att lägga fram redan konkreta utredningsförslag som handlar om att kunna stärka de placerade barnens trygghet och tillgodose deras behov av långsiktiga lösningar. Nedan följer Moderaternas, Centerpartiets och Kristdemokraternas inriktning av prioriterade reformer och förslag som rör placerade barns behov av ökad trygghet i samband med vårdnadsöverflyttningar.

Nu krävs det skyndsamt genomgripande reformer för att stärka utsatta barns trygghet

Föräldrar ska ta ansvar för sina barn och deras uppfostran. Ingen statlig institution eller modell kan ersätta relationer mellan människor, och i synnerhet inte relationen mellan barn och förälder. Även om ingen förälder är i närheten av perfekt, så är det föräldrarna som i de allra flesta fall vet vad som är bäst för deras barn.

Vårt gemensamma samhälle kan emellertid inte blunda för att föräldrar i vissa fall inte klarar av att ta ansvar för sina barn, och då måste samhällets skyddsnet vara starkt. Det är vi inte bara skyldiga barnen i moralisk mening, utan det är vårt tydliga gemensamma ansvar som samhälle.

I Sverige ska inga barn utlämnas till en tillvaro av våld, isolering eller vanvård. Då måste barnets bästa gå före föräldrarnas rätt att vara just föräldrar. Lagstiftningen i Sverige måste därför delvis ändra perspektiv i syfte att barnets bästa ska väga allra tyngst och gå före biologiska föräldrars intressen och familjehems intressen ifall dessa inte lever upp till kraven på att kunna ge barnen en trygg och stabil uppväxt.

Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna anser att lagstiftning måste ändras så att barnets rätt till trygghet, stabilitet och långsiktighet väger tyngre – och att rätten att ”få tillbaka sitt barn” väger lättare. Barnets bästa ska alltid väga tyngst. Det innebär enligt vår mening att det måste ske ett skifte i hur lagstiftningen utformas gällande barnets bästa. I många fall är den s.k. återföreningsprincipen helt i linje med barnets bästa, men inte alltid. Barns rätt ska gå före föräldrars intressen.

En osäkerhet för de barn som är placerade är att många placeringar vid familjehem avbryts när det inte längre finns grund för ett tvångsomhändertagande enligt LVU. Ett typexempel är att föräldrassituationen inte längre uppfyller kriterierna för ett omhändertagande enligt LVU, varför barnet åter får flytta hem till sina föräldrar. Detta kan leda till att barnet får flytta mellan föräldrar och olika familjehem när situationen för barnets föräldrar fortsätter att variera och förändras. Det bidrar till osäkerhet och otrygghet för barn som behöver trygghet, kontinuitet, stabilitet och förutsägbarhet.

Vårdnadsöverflyttning ska prövas tidigare och oftare

Huvudförslaget i den aktuella propositionen är av en inriktning som är viktig, dvs. att överväganden om vårdnadsöverflyttning ska ske oftare och regelbundet. Däremot är regeringens förslag tyvärr inte tillräckligt långtgående. Vi anser att en obligatorisk prövning av vårdnadsöverflyttning ska ske allra senast efter att ett barn varit placerad i ett och samma familjehem i två år, i stället för efter tre år som regeringen föreslår. Om placeringen fortsätter efter två år ska frågan om vårdnadsöverflyttning prövas årligen.

Anledningen till att övervägandet kring vårdnadsöverflyttning bör ske relativt tidigt är för att säkerställa barnets bästa. Hänsyn måste alltid tas till omständigheterna i det enskilda fallet och till det enskilda barnets bästa. Vid överväganden om vårdnadsöverflyttningar ska också stor hänsyn tas till barnets ålder vid placeringstillfället, särskilt om det gäller ett mycket ungt barn som har levt hela sitt liv i familjehemmet. Ju yngre barnet var vid placeringstillfället, desto större krav ska ställas på varaktighet avseende en väl fungerande placering. Därtill ska mer tyngd ges till vikten av att få ha kvar sin trygghet i familjehemmet ju längre tid barnet varit placerad.

Det är värt att notera att prövning av vårdnadsöverflyttning ska ske *senast* efter att ett barn har varit placerad i ett och samma familjehem under två år. I de fall när ett barn har varit i behov av samhällets stöd och varit placerad under lång tid, men i flera olika jour- och eller familjehem, kan det vara angeläget att prövning sker tidigare än efter två år i ett och samma familjehem om det skulle främja barnets bästa.

Vid övervägande av vårdnadsöverflyttning ska även följande aspekter beaktas:

- den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning
- den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående
- den unges relation till sina föräldrar.

Dessa sistnämnda förslag är för närvarande under beredning i socialutskottet.

Genomför en lagändring som möjliggör för socialtjänsten att följa upp återplacerade barn under en längre tidsperiod

Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna föreslår att det tas fram lagstiftning som innebär skyldighet för socialnämnden att under en längre period följa upp placerade barns situation efter det att en placering har upphört i ett familjehem och barnet återförts till förälder eller vårdnadshavare. Med längre period avses minst tolv månader.

Införandet av en skyldighet för socialnämnden att följa upp ett placerat barns situation under en längre tidsperiod efter att placeringen upphört skulle t.ex. kunna anges i 6 kap. ny 8 a § där det framgår att socialnämnden har en skyldighet att följa upp och utvärdera det tidigare placerade barnets livssituation och vidta lämpliga åtgärder i syfte att skydda barnet om nya uppgifter om allvarliga missförhållanden skulle framkomma.

Domstol med erfarenhet av placerade barn ska besluta i ärenden om vårdnadsöverflyttning

Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna föreslår att mål om vårdnadsöverflyttning av barn och unga i behov av samhällets stöd ska prövas av domstolar med särskild kompetens och erfarenhet av att fatta beslut i ärenden som rör placerade barn. Mål om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, och andra socialrättsliga mål prövas i särskild domstol. Mål om vårdnadsöverflyttning prövas däremot i allmän domstol, alltså i första hand i tingsrätt och hovrätt.

Den brist på specialkompetens som finns i allmänna domstolar rörande placerade barn påtalades redan i samband med införandet av lagen (1991:1128) om psykiatrisk

tvångsvård samt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård när övergång genomfördes från utskrivningsnämnderna till domstolar.³ Det finns starka skäl för att se över vilken kompetens som behövs inom de olika domstolarna för att man ska kunna hantera ärenden om barn. Därefter kan ett övervägande ske av vilken domstol som ska hantera vilka barnärenden. Det allra viktigaste handlar om att stärka och säkerställa barnets delaktighet och rätt att komma till tals under den juridiska processen.

Fler nationella adoptioner – för det placerade barnets bästa och trygghet

Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna föreslår att det ska tas fram riktlinjer för i vilka situationer möjligheten till adoption bör uppmärksammas. Det bör införas en regel om att adoption ska övervägas efter att ett barn varit placerad i ett och samma hem under en viss tid, på liknande sätt som vårdnadsöverflyttning. Vidare bör det övervägas om adoption ska vara möjlig, i vissa undantagsfall, t.ex. vid allvarligt våld i hemmet, även utan föräldrarnas samtycke. En sådan ordning har t.ex. införts i Danmark.

I Sverige är nationella adoptioner ovanliga i jämförelse med både överflyttning av vårdnad och långa placeringar i familjehem, trots att det finns forskningsstöd för att adoption i många fall är gynnsammare för barnets fysiska, kognitiva, sociala, känslomässiga och beteendemässiga utveckling jämfört med långa placeringar i familjehem.

Inför lagstadgat krav på obligatoriska drogtester

Det är helt centralt i samband med vårdnadsöverflyttningar att det införs ett lagstadgat krav på obligatoriska drogtester. Det visar inte minst erfarenheter från tidigare fattade beslut rörande placering av barn i behov av samhällets stöd. Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna föreslår därför att det införs ett lagstadgat krav på obligatoriska drogtester av förälder eller vårdnadshavare vid ansökan om umgänge eller omprövning av vård enligt LVU samt i samband med vårdens upphörande där situationen så kräver.

Likaså ska det genomföras lagstadgade obligatoriska drogtester i de fall där missbruk är, eller har varit, anledningen eller en av anledningarna till en placering av barn vid ett familjehem. Av denna lagstiftning ska framgå dels att socialnämnden ska ha skyldighet att genomföra obligatoriska drogtester, dels att om berörda personer nekar att genomgå drogtest anses det vara likvärdigt med ett positivt testsvar.

Införandet av ett lagstadgat krav på obligatoriska drogtester skulle t.ex. kunna utformas i 3 kap. 8 § socialtjänstlagen (2001:453) där det framgår att socialnämnden ska genomföra obligatoriska drogtester av förälder eller vårdnadshavare inför umgänge eller vid ansökan och omprövning av vården enligt LVU.

Genomför ett tydliggörande av lagstiftningen avseende kravet på återförening

Nuvarande lagstiftning i föräldrabalken och förarbetena till 6 kap. 8 § föräldrabalken innebär att placering i ett familjehem bör inriktas på att få till stånd en återförening mellan det placerade barnet och föräldrarna, även om denna återförening kan ta lång tid. Denna lagstiftning bör förtydligas för att säkerställa att det är barnets bästa som är vägledande vid övervägande av återförening. Vid övervägande av återförening behöver det även förtydligas vilket stöd som behövs från samhället och vad som krävs från den

³ Omhändertagen – samhällets ansvar för utsatta barn och unga (SOU 2000:77).

enskilde, avseende både barnet som är placerad och dess föräldrar, för att en återförening ska kunna ske med ett framgångsrikt resultat. Det kan exempelvis handla om drogfrihet, deltagande i föräldrastödsprogram eller deltagande i skolundervisning. Vid övervägandet ska även följande aspekter beaktas:

- den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en återförening
- den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående
- den unges relation till sina föräldrar.

Stärkt uppföljning och utvärdering av socialnämndens skyldighet att överväga vården

Regeringens bedömning är att socialnämndens skyldighet att överväga vården inte bör ändras. Däremot är Moderaternas, Centerpartiets och Kristdemokraternas uppfattning att uppföljning och utvärdering av socialnämndens skyldighet att överväga vården måste stärkas och utvecklas. Intentionen i lagen är god, men det finns brister när det gäller att se till att denna skyldighet att överväga vården verkligen utförs i enlighet med nuvarande bestämmelser i socialtjänstlagen och att det ska ske minst var sjätte månad.

Underlätta för familjehem att ta över vårdnaden

Det finns juridiska, ekonomiska och praktiska hinder som försämrar möjligheterna för familjehem att ta över vårdnaden vid en vårdnadsöverflyttning. Det handlar exempelvis om att socialtjänstens stöd till familjehemmet upphör efter överflyttningen av vårdnaden eller om att beslut om vårdnadsöverflytt ofta överklagas av de biologiska föräldrarna, vilket utöver en stor stress och press kan medföra omfattande kostnader för juridiska processer. Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna är bekymrade över att dessa hinder har medfört att det sker för få överflyttningar trots att det skulle ha varit det bästa för barnet eller den unge. Vi föreslår därför att det i enlighet med förslagen i slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) ska genomföras en bred översyn av regelverket avseende vårdnadsöverflyttning i syfte att underlätta för familjehem att ta över vårdnaden av placerade barn när det är till barnets bästa.

Inför ett nationellt register över familjehem och stärkt kompetensutveckling

Moderaterna, Centerpartiet och Kristdemokraterna anser att det är av största vikt att skapa goda villkor och förutsättningar för familjehem för att säkra att kvaliteten är så god som den någonsin kan vara. Familjehemmen utgör en mycket viktig resurs för att kunna ge barn och unga en möjlighet att hitta rätt i sitt liv. Familjehem är en vanlig familj som erbjuder sig att under kortare eller längre tid åta sig att ge kärlek och trygghet till ett barn eller en ung människa. För att stödja familjehemmen och deras möjlighet att skapa trygghet för barn i behov av samhällets stöd och vid behov ta över vårdnaden är det viktigt att de blir erbjudna tillfredsställande stöd från socialtjänsten och kontinuerlig kompetensutveckling. Det är också viktigt att det sker bra matchning mellan barn och familjehem. Därtill föreslår vi att det upprättas ett nationellt register över familjehem. Av registret bör det även framgå om det har förekommit miss-

förhållanden från familjehemmens sida för att undvika att det sker nya placeringar av barn i behov av samhällets stöd i dessa hem.

Ett nationellt register skulle möjliggöra både uppföljning av och rapportering om familjers lämplighet att vara familjehem. Det skulle dessutom bli lättare att följa detta över kommungränserna vid eventuella placeringar i andra kommuner. Dessa förslag om kompetensutveckling och nationellt register skulle sammantaget medföra en förbättrad kvalitet och rättssäkerhet avseende familjehem och jourhem.

Barnets bästa måste väga tyngst vid placering av barn som behöver samhällets stöd

Sammanfattningsvis är det utomordentligt viktigt att det finns en långsiktig plan för boendet vid placering av barnet och unga som behöver samhällets stöd. Det ger bättre förutsättningar för ökad trygghet för barnet. När föräldrar inte kan ta sitt grundläggande ansvar för sina barn måste samhället träda in och säkerställa de mest socialt utsatta barnens trygghet. Det är en avgörande brist i nuvarande lagstiftning gällande vård av barn och unga att det inte är tillräckligt tydligt vad vården syftar till och vad barn och unga och deras föräldrar kan förvänta sig av den och att barnets bästa inte väger tyngst.⁴ Nu måste regering och riksdag ta sitt ansvar på allvar avseende att stärka de socialt mest utsatta barnens trygghet. Låt oss sätta igång.

Camilla Waltersson Grönvall (M)

Martina Johansson (C)

Pia Steensland (KD)

⁴ Barns och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71).